

Guía Docente				
Datos Identificativos				2023/24
Asignatura (*)	Enfermería materno-infantil	Código	750G01018	
Titulación	Grao en Enfermería			
Descritores				
Ciclo	Período	Curso	Tipo	Créditos
Grao	Anual	Terceiro	Obrigatoria	9
Idioma	CastelánGalego			
Modalidade docente	Presencial			
Prerrequisitos				
Departamento	Ciencias da Saúde			
Coordinación	Rodeño Abelleira, Angeles	Correo electrónico	angeles.rodeno@udc.es	
Profesorado	Piñón Díaz, María Josefa Rodeño Abelleira, Angeles	Correo electrónico	maria.j.pinon.diaz@udc.es angeles.rodeno@udc.es	
Web	campusvirtual.udc.gal/			
Descrición xeral	<p>A través do proceso de aprendizaxe, reflexión e interiorización desenvolvido ao longo da materia, o alumno e a alumna adquiriran os coñecementos, actitudes e habilidades necesarios para:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Participar na atención da comunidade, tendo en conta a realidade da muller e da poboación infantil e adolescente nela. - Comprender o proceso saúde?enfermidade da muller e do neno e a nena desde o seu nacemento ata a adolescencia, así como os condicionantes físicos, psíquicos, antropolóxicos e da contorna sociofamiliar que o potencian ou dificultan. - Identificar as necesidades de saúde propias da muller, especialmente durante a súa etapa reprodutiva e durante o seu proceso de maternidade. - Prestar coidados de enfermaría á muller, que contemplan desde a promoción, o mantemento, a recuperación e a rehabilitación da saúde ligada ao sexo, á reprodución humana, e ao coidado de forma integral da nai. - Analizar críticamente os recursos e dispositivos sociosanitarios que prestan atención á muller. - Realizar as accións encamiñadas á vixilancia e seguimento do neno e a nena sans, así como a detección precoz dos nenos e as nenas de alto risco. - Identificar as necesidades de saúde do neno e nena san ou enfermo, desde o nacemento á adolescencia nos diferentes contextos en que se atopa (familia, comunidade, medio hospitalario) - Valorar e detectar os problemas relacionados coas necesidades básicas alteradas do neno ou nena e do adolescente ou da adolescente. - Establecer unha correcta comunicación co neno, nena, a familia e a equipa de saúde. 			

Competencias / Resultados do título	
Código	Competencias / Resultados do título
A40	Identificar as características das mulleres nas diferentes etapas do ciclo reprodutivo e no climaterio e nas alteracións que se poden presentar, proporcionando os coidados necesarios en cada etapa.
A41	Aplicar coidados xerais durante o proceso de maternidade para facilitar a adaptación das mulleres e os neonatos ás novas demandas e prever complicacións.
A42	Coñecer os aspectos específicos dos coidados do neonato.
A43	Identificar as características das diferentes etapas da infancia e adolescencia e os factores que condicionan o patrón normal de crecemento e desenvolvemento.
A44	Coñecer os problemas de saúde máis frecuentes na infancia e identificar as súas manifestacións.
A45	Analizar os datos de valoración do neno, identificando os problemas de enfermaría e as complicacións que poden presentarse.
A46	Aplicar as técnicas que integran o coidado de enfermaría, establecendo unha relación terapéutica cos nenos e os seus coidadores.
A47	Seleccionar as intervencións dirixidas ao neno san e ao enfermo, así como as derivadas dos métodos de diagnóstico e tratamento.
A48	Ser capaz de proporcionar educación para a saúde aos padres ou coidadores primarios.
B1	Aprender a aprender.
B2	Resolver problemas de forma efectiva.

B3	Aplicar un pensamento crítico, lóxico e creativo.
B7	Comunicarse de maneira efectiva en un entorno de traballo.
B9	Capacidade de aplicar os coñecementos na práctica.
B10	Capacidade para adaptarse ás situacións novas.
B13	Toma de decisións.
B14	Habilidades interpersonais.
B15	Capacidade para comunicarse con persoas non expertas na materia.
C1	Expresarse correctamente, tanto de forma oral coma escrita, nas linguas oficiais da comunidade autónoma.
C7	Asumir como profesional e cidadán a importancia da aprendizaxe ao longo da vida.
C10	CB2 Que os estudantes saiban aplicar os seus coñecementos a seu traballo ou vocación de unha forma profesional y posúan as competencias que solen demostrarse por medio da elaboración e defensa de argumentos e a resolución de problemas dentro da súa área de estudo.
C11	CB3 Que os estudantes teñan a capacidade de reunir e interpretar datos relevantes (normalmente dentro da súa área de estudo) para emitir xuízos que inclúan una reflexión sobre temas relevantes de índole social, científica ou ética.
C12	CB4 Que os estudantes poidan transmitir información, ideas, problemas e solucións a un público tanto especializado como non especializado

Resultados da aprendizaxe			
Resultados de aprendizaxe	Competencias / Resultados do título		
Recoñecer as enfermidades de transmisión sexual (ETS) máis frecuentes e as súas medidas de prevención.	A40 A41	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7 C10 C11 C12
Planificar coidados de enfermaría nas mulleres con cancro de mama e xinecolóxico	A40 A41 A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Identificar os diferentes métodos anticonceptivos.	A40	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7 C10

Describir os principais procesos patolóxicos na idade neonatal, na infancia e na adolescencia, as probas diagnósticas e os procedementos terapéuticos	A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3	C1
Describir as necesidades de coidado do neno e nena e da súa familia, identificando e priorizando os diagnósticos de enfermaría e as complicacións potenciais. Planificar coidados relacionados coa especificidade dos pacientes pediátricos e o seu desenvolvemento.	A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	
Desenvolver habilidades na realización das técnicas e procedementos enfermeiros máis usuais en pediatría, a súa indicación e base científica.	A40 A41 A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Demostrar interese e sensibilidade pola infancia, a adolescencia e os seus problemas de saúde na sociedade actual.	A40 A41 A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Comprender os principais problemas da saúde reprodutiva.	A40 A41	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C10 C11 C12

Descibir o proceso de fecundación, implantación e desenvolvemento fetal ata o momento do nacemento.	A40 A41 A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Identificar as necesidades de coidado das mulleres nas diferentes etapas da xestación, parto e puerperio.	A40 A41 A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Planificar os coidaos de enfermaría nos diferentes estadios da xestación parto e puerperio.	A40 A41	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7
Identificar as características do neonato/a, a infancia e adolescencia e factores que condicionan o patrón normal de crecemento e desenvolvemento	A42 A43 A44 A45 A46 A47 A48	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15	C1 C7

Contidos	
Temas	Subtemas
UNIDADE 1: REPRODUCCIÓN HUMANA	Tema 1.1: Anatomía feminina. Patoloxía e disfunción do só pélvico. Tema 1.2: Ciclo feminino e alteración do ciclo menstrual. Tema 1.3: Consulta xinecolóxica: entrevista clínica e anamnese. Dor pélvico. Tema 1.4: Desenvolvemento prenatal humano. Tema 1.5: Actuación sanitaria nos delitos contra a liberdade sexual da muller. Perspectiva VIOXEN
UNIDADE 2: CONTROL DO EMBARAZO NORMAL. CONSULTA DE MATRON/A.	Tema 2.1: Cambios anatomofuncionais no embarazo. Tema 2.2: Protocolo de seguimento no embarazo de baixo risco. Calendario de probas. Tema 2.3: Consulta da matron/a en Atención Primaria. Tema 2.4: Profilaxe do risco obstétrico. Actividades de promoción da saúde.

UNIDADE 3: PARTO E PUERPERIO NORMAIS.	<p>Tema 3.1: O parto normal. Estática fetal. Fases do parto normal. Cuidados de enfermaría.</p> <p>Tema 3.2: Valoración da xestante en urxencias. Estratexia de saúde sexual e reproductiva. Novas esixencias de actuación e cuidados. "O plan de parto", Humanización do parto, unidades UTPR e parto de baixa intervención.</p> <p>Tema 3.3: Analxesia obstétrica. Métodos alternativos á epidural para o alivio da dor. Cuidados de enfermaría.</p> <p>Tema 3.4: O puerperio normal. Cambios involutivos. Cuidados na estancia hospitalaria e despois da alta.</p>
UNIDADE 4: EMBARAZO DE ALTO RISCO E PATOLOXÍA XESTACIONAL. PARTO E PUERPERIO PATOLÓXICOS.	<p>Tema 4.1. Enfermidades gravídicas. Metrorraxias na xestación.</p> <p>Tema 4.2: Mortalidade perinatal e dó perinatal.</p> <p>Tema 4.3: Partos distócicos. Cesárea e Humanización.</p> <p>Tema 4.4: Puerperio patolóxico.</p>
UNIDADE 5: SALUD REPRODUCTIVA, PERSPECTIVA LEGAL E CLÍNICA DO EMBARAZO E A INTERRUPCIÓN LEGAL. ANTICONCEPCIÓN E ENFERMIDADES DE TRANSMISIÓN SEXUAL.	<p>Tema 5.1: Consulta preconcepcional. Defectos conxénitos. Técnicas de detección.</p> <p>Tema 5.2: Interrupción voluntarie e legal do embarazo.</p> <p>Tema 5.3: Infeccións de transmisión sexual e estratexias de prevención.</p> <p>Tema 5.4: Métodos anticonceptivos. Índice PEARL e criterios de elexibilidade da OMS.</p> <p>Tema 5.5: Epidemioloxía, prevención e diagnóstico precoz dos tumores malignos xinecolóxicos e de mama. Virus do papiloma humano e cancro de cérvix. Perspectiva actual do programa de cribado. Técnicas citolóxicas.</p>
UNIDADE 6: LACTANCIA MATERNA. DEREITOS DA MULLER E DO HOME ANTE A MATERNIDADE/PATERNIDADE. INSTRUMENTAL XINECOOBSTÉTRICO	<p>Tema 6.1: Impronta e vínculo. Pérdida da cultura de aleitamento materno. Fisioloxía da lactancia, superioridade do leite humano. Inicio da lactancia.</p> <p>Tema 6.2: Dificultades no establecemento e mantemento da LM. Tipos de lactancia. Abandono precoz. Abordaxe dos principais problemas.</p> <p>Tema 6.3: Iniciativa IHAN, estratexias da UNICEF-OMS para o fomento da LM. Implicacións de coidado de enfermaría para as nais lactantes e rede de apoio.</p> <p>Tema 6.4: Lactancia, dereito familiar e conciliación laboral.</p> <p>Tema 6.5: Instrumental xinecoobstétrico</p>
UNIDADE 7: INTRODUCCIÓN Á ENFERMARÍA PEDIÁTRICA	<p>Tema 7.1.: Características especiais da enfermaría infantil</p> <p>Tema 7.2.: Evolución histórica dos cuidados infantís</p>
UNIDADE 8: COIDADOS DE ENFERMARÍA AOS RECÉN NADOS OU NADAS	<p>Tema 8.1.: Atención ao recen nado ou nada durante o nacemento</p> <p>Tema 8.2.: O recen nado ou nada san</p> <p>Tema 8.3.: O recen nado ou nada con problemas de saúde</p>
UNIDADE 9: ATENCIÓN DE ENFERMARÍA AO NENO SAN E Á NENA SANA.	<p>Tema 9.1: Crecemento de desenrolo durante as distintas etapas evolutivas.</p> <p>Tema 9.2: A necesidade de hixiene do neno e da nena.</p> <p>Tema 9.3: A necesidade de alimentación.</p> <p>Tema 9.4: A necesidade de actividade, descanso e sono.</p> <p>Tema 9.5: A necesidade de seguridade física. Calendario de vacinacións. Prevención de accidentes.</p> <p>Tema 9.6: A necesidade de seguridade afectiva. Prevención de malos tratos.</p>

UNIDADE 10: O NENO E A NENA NO HOSPITAL	<p>Tema 10.1: As unidades de enfermaría infantil.</p> <p>Tema 10.2: Coidados de enfermaría ao neno e a nena hospitalizados.</p> <p>Tema 10.3: Valoración e tratamento da dor.</p> <p>Tema 10.4: O neno e a nena con febre.</p> <p>Tema 10.5.: O neno e a nena con problemas respiratorios</p> <p>Tema 10.6.: O neno e a nena con problemas gastrointestinais</p> <p>Tema 10.7.: O neno e a nena con problemas neurolóxicos</p> <p>Tema 10.8.: O neno e a nena con problemas uroxeñitais</p> <p>Tema 10.9.: O neno e a nena con exantema</p> <p>Tema 10.10.: O neno e a nena con problemas endócrinos</p> <p>Tema 10.11.: O neno e a nena con problema neoplásico</p> <p>Tema 10.12.: O proceso da morte na infancia. Cuidados paliativos</p>
---	--

Planificación				
Metodoloxías / probas	Competencias / Resultados	Horas lectivas (presenciais e virtuais)	Horas traballo autónomo	Horas totais
Sesión maxistral	A40 A42 A43 A44	32	48	80
Estudo de casos	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15 C1 C7 C10 C11 C12	19	10	29
Análise de fontes documentais	B1 B2 B3 B11 B12	10	10	20
Eventos científicos e/ou divulgativos	A42 A44 C7 C11	4	0	4
Proba obxectiva	A45 A46 B2 B3 B7 B12 B13 B16 B24 C1 C7 C10 C11 C12	2	85	87
Atención personalizada		5	0	5

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientativo, considerando a heteroxeneidade do alumnado

Metodoloxías	
Metodoloxías	Descrición
Sesión maxistral	Exposición oral complementada co uso de medios audiovisuais e a introdución de algunhas preguntas dirixidas aos estudantes, coa finalidade de transmitir coñecementos e facilitar a aprendizaxe. A clase maxistral é tamén coñecida como ?conferencia?, ?método expositivo? ou ?lección maxistral?. Esta última modalidade sóese reservar a un tipo especial de lección impartida por un profesor en ocasións especiais, cun contido que supón unha elaboración orixinal e baseada no uso case exclusivo da palabra como vía de transmisión da información á audiencia.
Estudo de casos	Sesiones dirigidas a la resolución de casos prácticos que requieren soluciones creativas y novedosas, para hacer frente a los nuevos escenarios sociales propios de esta sociedad global.
Análise de fontes documentais	Técnica metodolóxica que supón a utilización de documentos audiovisuais e/ou bibliográficos (fragmentos de reportaxes documentais ou películas, noticias de actualidade, paneis gráficos, fotografías, biografías, artigos, textos legislativos, etc.) relevantes para a temática da materia con actividades especificamente deseñadas para a análise dos mesmos. Pódese empregar como introdución xeral a un tema, como instrumento de aplicación do estudo de casos, para a explicación de procesos que non se poden observar directamente, para a presentación de situacións complexas ou como síntese de contidos de carácter teórico ou práctico.
Eventos científicos e/ou divulgativos	Asistencia a eventos científicos organizados que teñan interese e vinculación con contidos da materia.

Proba obxectiva	<p>Proba escrita utilizada para a avaliación da aprendizaxe, cuxo trazo distintivo é a posibilidade de determinar se as respostas dadas son ou non correctas. Constitúe un instrumento de medida, elaborado rigorosamente, que permite avaliar coñecementos, capacidades, destrezas, rendemento, aptitudes, actitudes, intelixencia, etc. É de aplicación tanto para a avaliación diagnóstica, formativa como sumativa.</p> <p>A proba obxectiva pode combinar distintos tipos de preguntas: Preguntas de resposta múltiple, de ordenación, de resposta breve, de discriminación, de completar, e/ou de asociación. Tamén pode ser construída cun so tipo dalgunhas destas preguntas.</p>
-----------------	---

Atención personalizada

Metodoloxías	Descrición
Estudo de casos	<p>Atención persoalizada a demanda do alumnado, coa finalidade de esclarecerlle dúbidas en torno aos contidos da materia ou a calquer problema que lle poda dificultar a comprensión ou seguemento da materia.</p> <p>Esíxese petición formal de tutoría virtual mediante envío de correo institucional ao profesor/a responsable da docencia. O calendario de tutorías estará a disposición do alumnado.</p> <p>Ferramenta empregada Moodle e Teams. Sesión semanal para avance dos contidos teóricos na franxa horaria que ten asignada no calendario para desenvolver discusións dirixidas a través das que se poñen en práctica o contido teórico da materia.</p> <p>A atención persoalizada do alumnado con concesión de matrícula parcial será a mesma que para as matrículas ordinarias.</p>

Avaliación

Metodoloxías	Competencias / Resultados	Descrición	Cualificación
Estudo de casos	B1 B2 B3 B7 B9 B10 B13 B14 B15 C1 C7 C10 C11 C12	<p>Obradoiros o seminarios: Sesións dirixidas á resolución de casos prácticos que requiren solucións creativas e novedosas, para facer fronte aos novos escenarios sociais propios de esta sociedade global.</p> <p>Asistencia obrigatoria aos obradoiros grupales. Os alumnos e alumnas deben entregar o traballo plantexado pola profesora no prazo marcado na tarefa de Moodle. A asistencia ás charlas divulgativas que poidan substituír aos talleres grupais serán asimesmo de natureza obrigatoria.</p> <p>No caso de alumnos e alumnas con matrícula parcial VER apartado observación á AVALIACIÓN</p>	20
Proba obxectiva	A45 A46 B2 B3 B7 B12 B13 B16 B24 C1 C7 C10 C11 C12	<p>Realización dun exame teórico tipo test sobre os temas explicados nas leccións maxistrals, obradoiros e/o seminarios ou charlas divulgativas.</p> <p>Cuestionario tipo test de 40 preguntas de escolla única. Pondera 60% sobre o total da materia. Farase preferentemente baixo plataforma Moodle.</p> <p>Caso clínico individual ou práctica expositiva. De natureza obrigatoria, sendo prerrogativa do docente a elección da súa modalidade. Pondera un 20% sobre o total da materia.</p> <p>As dúas partes da proba obxectiva será individualizada e segregada para cada parte da asignatura (diferentes para a parte de Enfermaría Maternal e a parte de Enfermaría Infantil)</p>	80

- Proba obxectiva: constará dunha Proba tipo test: realizarase unha proba escrita coincidindo coa data oficial da materia ao finalizar o curso. A proba consta de 40 preguntas tipo test con 4 ou máis alternativas nas que solo unha opción é válida. Os contidos que se evaluarán serán os desenvolvidos durante as sesións maxistras e os seminarios (estudos de casos, obradoiros ou charlas divulgativas)

Puntuará sobre un mínimo de 0 e un máximo de 10 puntos.

A puntuación mínima para superar a proba será de 5 puntos.

A proba obxectiva completárase cun caso clínico individual e ou traballo expositivo (20% do total da nota), non contemplándose dispensa académica para os alumnos con matrícula parcial.

A dispensa académica e a exención da asistencia entenderase solamente para as clases maxistras e os seminarios. A porcentaxe de ponderación será neste caso 80% test e 20% caso clínico individual.

- Seminario grupal e estudo de casos: (20% do total da nota) A asistencia virtual ou presencial ás sesións de estudos de casos durante os seminarios non será obrigatoria para aprobar. Débese xustificar a ausencia e se é posible antes da celebración. Quedan excluídos desta esixencia os alumnos/as que teñan concedida a matrícula parcial e así conste en secretaría virtual. Estes alumnos e alumnas deben realizar as actividades substitutivas que se lles indiquen as docentes e entregalas no momento indicado: esta programación realizarase cando se presente o caso particular persoal. Ao inicio do curso deben poñerse en contacto coas profesoras. Deben solicitar a dispensa académica ao Decanato no mesmo momento de remitir a documentación xustificativa.

Nos estudos de caso valorárase a capacidade para relacionar o coñecemento con problemas concretos, a capacidade de análise e comprensión de situación, así como a capacidade de interacción dentro do grupo e as aportacións no proceso de reflexión.

Ao comenzo de cada sesión, o alumno/a demostrará a asistencia. Cada grupo debe entregar o caso no que se traballara no prazo marcado pola docente. A entrega será en tarefas de Moodle ou a través do correo electrónico e non rebasará o prazo marcado.

As actividades relacionadas cos estudos de casos son de carácter sumativo e non se poden recuperar ou substituír por outras actividades da materia, salvo o disposto para os alumnos e alumnas de matrícula parcial. Ao longo do curso se realizarán os estudos de caso planificados no cronograma da materia.

OBSERVACIONES DE AVALIACIÓN:

- Fórmula para calcular a calificación da prueba tipo test:

Cada resposta correcta puntúa 0.25 punto.

AO número de respostas correctas hai que restar o produto seguinte ($0.33 \times n^\circ$ de erros)

A puntuación dividírase entre 4 para obter a nota.

As preguntas contestadas en branco non suman nin restan.

En previsión de que algunha pregunta do test poda ser anulada, existirán dúas preguntas a maiores que deben contestarse co mesmo criterio que as 40 preguntas do test. Se algunha ou algunhas preguntas son anuladas, serán substituídas polas de reserva.

Os traballos tutelados e seminarios constituíen o outro 20% da asignatura e se consideran avaliación continua

- Calificación final da asignatura Enfermería Materno-Infantil:

A nota final de Enfermería Materno-infantil calcularase facendo unha media ponderada da calificación obtida en Enfermería Maternal e Enfermería Infantil por separado. Tendo en conta que o peso sobre a nota final é o seguinte:

- Enfermería Maternal 40%
- Enfermería Infantil 60%

Para aprobar a asignatura será obrigado ter aprobadas ambas partes. (Maternal e Infantil)

2ª OPORTUNIDADE, OPORTUNIDADE ADIANTADA DECEMBRO. As seguintes oportunidades serán avaliados pola proba obxectiva escrita (test 80% e caso clínico 20%). Este criterio rexirá tanto para as matrículas ordinarias coma as matrículas a tempo parcial.

Serán considerados non presentados o alumnado que non se presente á realización das probas tipo test e caso clínico.

A asistencia do alumnado á Xornada do Día Internacional do Neno Prematuro, 17 de novembro de 2023 será graciada con 0.25 puntos adicionais á nota final da asignatura, tanto na primeira como na segunda oportunidade. Se requirirá para a súa aplicación, en todo caso, alcanzar os criterios de aprobado en cada parte da asignatura de Materno-Infantil.

As clasificacións numéricas serán:

Menor de 5- SUSPENSODE 5 a 6.99- APROBADODE 7 a 8.99- NOTABLEDe 9 a 10- SOBRESAINTEA obtención de Matrícula de Honra será graciable para aqueles alumnos/as que alcancen ou superen o 9, estando limitado o número de MH á o número de alumnos e alumnas matriculadas. Importante: "A realización fraudulenta das probas ou actividades de avaliación, unha vez comprobada, implicará directamente a cualificación de suspenso na convocatoria en que se cometa: o/a estudante será cualificado con ?suspenso? (nota numérica 0) na convocatoria

correspondente do curso académico, tanto se a comisión da falta se produce na primeira oportunidade como na segunda. Para isto, procederase a modificar a súa cualificación na acta de primeira oportunidade, se fose necesario".

Fontes de información

Bibliografía básica

Fernández del Castillo, I. La nueva revolución del nacimiento. El camino hacia un nuevo paradigma. Editorial Ob Stare. 2014. Navarro Martín, JA.; Trillo Fernández, C.; Luque Barea, MA.; Seoane García, J.; Alonso Llamazares, MJ.; Gotor Montoro, S. Anticoncepción y salud sexual en Atención Primaria. 2013 González Merlo, J.; Lainilla Vicens, JM; Fabre Gonzalez, E.; González Bosquet, E. Obstetricia. 6a edición, Elsevier Masson. Barcelona 2016. González, C. Un regalo para toda la vida. Guía de la lactancia materna. Temas de Hoy; 2012. Torrens Sigalés RM, Martínez Bueno C. Enfermería de la mujer. Madrid: Ediciones DAE grupo Paradigma; 2009. Usandizaga JA. Tratado de obstetricia y ginecología. Vol.I. Madrid: McGraw-Hill Interamericana; 2011. Smulders, B. Parto Seguro. Una guía completa. Ediciones Medici, SA. 2002. Calais-Germain, B. El periné femenino y el parto. Anatomía para el movimiento. Editorial La Liebre de Marzo, S.L. 2013. Observatorio de salud de las mujeres. Estrategia de atención al parto normal en el Sistema Nacional de Salud. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Gobierno de España. 2012. Enfermería Pediátrica: Kyle Terri. Guía clínica de enfermería pediátrica. Wolters Kluwer Health; 2014. NANDA INTERNACIONAL. Diagnósticos enfermeros. Definiciones y clasificación 2012-2014. Elsevier; 2013. Aguilar Cordero MJ. Tratado de Enfermería del niño y el adolescente. Cuidados Pediátricos. 2ª ed. Barcelona: Elsevier Science; 2012. Ball, Jane W. Enfermería pediátrica: Asistencia infantil. Pearson; 2011. Ruza F. Manual Cuidados intensivos pediátricos. Ed. Norma-Capitel; 2010 Asociación Española de Pediatría de Atención Primaria. Programa de Salud Infantil. Madrid; 2009. Acerbo F y Garrahan JP. Cuidados en Enfermería Neonatal. 3ª edición. Ediciones Journal. Argentina; 2009. Lawrence Ruth, Lawrence Robert. Lactancia materna. Una guía para la profesión médica. Elsevier; 2007. Díaz Gómez M y cols. Tratado de Enfermería de la Infancia y la Adolescencia. Madrid: McGraw-Hill Interamericana, 2006. Bras i Marquillas J y de la Flor i Brú JE. Pediatría en Atención Primaria. 2ª edición. Ed. Masson SA. Barcelona; 2005. Chaure López I y Inarejos García M. Enfermería Pediátrica. Barcelona: Masson; 2004. Hernández Rodríguez M. Alimentación Infantil. 3ª ed. Madrid: Díaz de Santos; 2001.

Bibliografía complementaria

Enlaces de interés Enfermería Maternal: Guías técnicas do Espazo da Muller. SERGAS: http://www.sergas.es/MostrarContidos_N2_T01.aspx?IdPaxina=50019 Libro de Saúde da Embarazada. SERGAS: http://www.sergas.es/gal/muller/docs/libro_saude_embarazada%2011-04-2012.pdf Guía de Práctica Clínica sobre atención al parto normal. Ministerio de Sanidad y Política Social, 2010: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/guia-de-practica-clinica-sobre-la-atencion-al-parto-normal> Estrategia de Salud Sexual y Reproductiva. Ministerio de Sanidad y Política Social, 2010: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/ESSR> Estrategia de atención al Parto Normal. Ministerio de Sanidad y Consumo, 2007: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/EAPN> Cuidados desde el nacimiento. Ministerio de Sanidad y Política Social, 2010: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/cuidados-desde-el-nacimiento> Maternidad Hospitalaria. Estándares y Recomendaciones. Ministerio de Sanidad y Política Social, 2009: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/maternidad-hospitalaria.-estandares-y-recomendaciones> La asistencia al parto de las mujeres sanas. Axencia de Avaliación de Tecnoloxías Sanitarias de Galicia, 2007: <http://matronasubeda.objectis.net/area-cientifica/guias-protocolos/la-asistencia-al-parto-de-las-mujeres-sanas.-estudio-de-variabilidad-y-revision-sistemica> Enlaces de interés Enfermería Pediátrica: Cuidados desde el nacimiento. Recomendaciones basadas en pruebas y buenas prácticas. Ministerio de Sanidad y Política Social, 2010: http://www.sergas.es/gal/muller/docs/cuidados_desde_el_nacimiento.pdf Asociación Española de Pediatría: <http://www.aeped.es/> Sociedad Española de Medicina del Adolescente: <http://www.adolescenciasema.org/> Journal of Pediatric Nursing: <http://www.pediatricnursing.org/home> Recomendaciones de nutrición de la SEEN http://www.msssi.gob.es/ciudadanos/proteccionSalud/infancia/recomendaciones_seen_infancia.htm Guía de Práctica Clínica sobre Trastornos del Sueño en la Infancia y Adolescencia en Atención Primaria http://www.guiasalud.es/GPC/GPC_489_Trastorno_sue%C3%B1o_infadol_Lain_Entr_compl.pdf Campañas relacionadas con la salud del niño. Ministerio de Sanidad y consumo <http://www.msssi.gob.es/ciudadanos/proteccionSalud/infancia/DchosInfancia/campanas.htm>

